

Миломир Мрљеш

Неисцрпност теме о самоуправљању

Самоуправљање је једна од веома обимних, у основи, неисцрпних тема нашег времена и поднебља. Изразита присутност саме речи **с а м о у п р а в љ а њ е** омогућава да се без већих напора уочи нестабилизваност њеног значења. Осцилације значења ове речи од периода до периода, и код различитих субјеката у истим периодима, показује, између осталог, да тек предстоји одговарајући теоријски, научни и практично — револуционарни рад, који ће је учинити једнозначнијом. Стабилизваније значења појма самоуправљања неодојиво је, наравно, од практичних, на марксистичкој теорији заснованих акција радничке класе. Пракса и теорија се овде узимају као две димензије тоталитета праксе у најширем значењу, да би се непосредније схватило њихово међусобно прожимање као дела и мисли, или да би се из сагледавања једне схватила друга димензија.

Многе енциклопедије су сиромашније за ову значајну реч, вероватно пре свега због тога што одређивање њеног значења није једноставан посао, без обзира на то што друштвени услови за то изгледа нису неповољни. Није, наиме, познато да било која утицајнија друштвена структура у нас инсистира на неком превазиђеном значењу овог појма, бар у теорији, и да настоји да окошта пре него што добије одговарајућу филозофију. Пре би се могло прихватити тврђење да утицајније структуре нису објективно у могућности да понуде за овај моменат историје још одређеније значење овог појма, будући да би тиме нарушиле сопствени друштвени статус. Оно што нуди једна друштвена структура, која изгледа прогресивнија углавном се растаче, пошто не налази ослонац у постојећим институцијама.

Теоријски основ самоуправљања, односно садржаја који ова реч треба да изражава, налази се, неоспорно, у

аутентично марксистичкој антропологији и социологији. Практично је зачето у Париској комуни, али заједно с њом привремено ишчезло као пракса, мада не и као идеја и стварна потреба радничке класе. Лењин је подробије обрадио један његов аспект — одумирање државе — и практично га оживео првенствено у совјетима и радничкој контроли. Стаљин је потом свом ревизијом марксизма нанео непроцењиве штете самоуправљању и самим тим социјализму. Субјективни допринос деформисању револуције достигао је ту кулминациону тачку.

По
ве
ља

Југословенским комунистима је релативно кратко време после оружаног дела револуције и при веома неповољним спољним околностима пошло за руком да у сиромашном друштву прокламују и да са радничком класом, чији су део, почну остваривати самоуправљање као систем. На плану теорије то је почетак окретања од некритичног прихватања увелико ревидираног марксизма према изворном значењу теоријског описа Маркса, Енгелса и Лењина, како би се дошло до поузданијих одговора на питања која су се свом оштрином наметнула једном грубо морално-политички оспораваном покрету. Значајно је напоменути да су неповољне спољно-политичке околности повољно утицале на појаву самоуправљања у нашем друштву.

На тој судбоносној прекретници у историји нашег друштва, самоуправљање се пре свега указало као извор његове кохезионе снаге и зачетак праксе у којој се радничка класа ослобађа и постаје сопствени креативни господар, наравно у оној мери у којој се лишава других господара и овладава друштвеним творевинама. Драматично присиљавање стварности једне аутентичне револуције да се умртви и урама у догматске шеме, почиње да уступа место самоорганизовању нове друштвене заједнице. Затечени степен овладаности природом, и не само он, успорава процес самореализације, односно очовечења многим митовима и догмама оптерећеног човека, склоног и да се одриче слободе и да је другима ускраћује. Године су текле и показало се да најсавршеније друштво није нимало лако створити с обзиром на то да се јављају не само концепцијске погрешке у једном пионирском покушају, већ и најразноврснији отпори од стране бирократског апарата, ситнобуржоаских елемената у друштву, па и лумперпролетаријата који не ишчезава све док траје релација супротстављености интереса радничке класе и ужих друштвених група које претендују на монопол.

Историја XX века, међутим, пружа све више чињеница на темељу којих се може закључити да степен овладаности природом не утиче изразито лимитирајуће на временску границу класног друштва. Човек би одиста био одвећ рационално и креативно биће када би тако олако напуштао једне и ступао у друге односе, чак и када таквој његовој оријентацији не би било препрека. Ако историја својом снажнијом руком гура напред, то још не

значи да слабијом не вуче назад. Толико је материјално богатијих друштва од нашег у којима су још увек, и вероватно ће дуго бити, доминантне друге оријентације. Нека друштва чак пружају доказе о томе да на нижем ступњу овладаности природом крећу путем самоуправљања, а касније не следе консеквентно тај пут. Све то недвосмислено показује да постоји бар још један толико важан, ако не и важнији, услов за појаву и опстанак самоуправљања.

Да би уопште кренуло путем развоја самоуправљања и да би њиме трајно ишло, савремено друштво, изгледа, мора доћи у стање у коме је било која ужа друштвена група немоћна да задржи или поново успостави монопол над средствима за производњу и другим друштвеним творевинама. Веровање да нека група то неће, иако може, чиста је идеолошка илузија. Појавни облик монопола може бити различит, већ према друштвено-историјским условима и карактеру друштвене групе која га успоставља и одржава. Битно је да је самоуправљање, ако се одвија по мери коју му даје радничка класа, једина алтернатива монополу, односно да спречава прелазак од једне у другу врсту монопола. Оно је фактички процес негације монопола, као што је монопол негација самоуправљања када се јављају истовремено.

Монопол уже друштвене групе не мора обавезно бити непосредан, у виду приватног власништва. Анализе прилика у етатистичким друштвима, где се државна својина назива друштвеном, показује да чланови једног таквог друштва немају ни приближно подједнако власти над средствима за производњу, нити најутицајније структуре у тим друштвима омогућавају да се то постави као задатак. Окоштавање гломазног професионално-политичког апарата само је један од индикатора моћи одређених структура, моћи која се не исцрпљује само монополом над једном творевином као што је држава. Самоуправљања и социјализма у савременим друштвима, према томе, има у оној мери у којој нема монопола над средствима за производњу и другим друштвеним творевинама од стране ужих друштвених група. Ако се ово узме за критериј, самоуправљање се на општем нивоу може дефинисати као **систем акција којима радничка класа, предвођена сопственом авангардом, води процес изједначавања власти над средствима за производњу и другим друштвеним творевинама и, свакако, као степен те изједначености.**

Изједначавање власти над средствима за производњу и другим друштвеним творевинама (што је истоветно са укидањем власти над човеком) **строузрокује изједначавање друштвених услова живота и развоја људи у једној заједници, не у вулгарном смислу, већ према мери коју одређује класа.** У нашим условима има подједнако самоуправљања и изједначености друштвених услова жи-

вота људи. Уколико нисмо задовољни степеном остварености једног, не можемо бити задовољни ни степеном остварености другог. Погрешно је, према томе, окривљивати самоуправљање за неједнакост, као што се може чути, јер она не проистиче из самоуправљања, већ из монопола и јавља се као веома озбиљна препрека самоуправљању.

Самоуправљање се често схвата као право, које произвођачи и грађани преносе на своје представнике, или, што је уобичајеније, као право, које представници произвођача преносе на саме произвођаче. Многобројним резолуцијама и безбројним закључцима указује се на потребу преношења права радним јединицама. Овако схватање, на једној страни, разликује радничку класу, а на другој оне од којих она може очекивати да јој пренесу њена сопствена права. Апсурдност овог схватања није у признавању отуђености права од радника, већ у проповедању веровања да ће неко ван произвођача „пренети“, или им просто подарити њихова властита права. При томе се заборавља да самоуправљање није нешто што се може пренети, односно подарити. Оно се може само освојити, као и сваки други облик слободе. За један од најсавршенијих облика слободе, потребни су, свакако, највећи људски напори.

Занимљива су мишљења која се јављају као резултат покушаја да се објасни релација између самоуправљања и пословних резултата привреде, у целини, и радних организација, појединачно. Здраворазумски приступ најчешће пружа одговор према коме је самоуправљање развијеније у радној организацији чији колектив постиже боље пословне резултате. Слична логика се примењује и када се упоређује наше друштво са другим друштвима. Међутим, друштвена наука још увек нуди мањкаву аргументацију којом би се доказало да су изразити пословни резултати, између осталог, значајније условљени самоуправљањем. Претпоставка о стимулативном утицају постојећег степена развијености самоуправљања на пословне резултате још се не може убедљивије доказати, нити оборити.

Самоуправљање, могло би се рећи, није пре свега због пословних резултата. Оно је заједно с пословним резултатима за човека. Оно је одговарајући однос људи према средствима за производњу и према пословним резултатима, однос човека према човеку, који проистиче из њиховог односа према средствима, однос у коме средство служи човеку, а не човек средству и друштвеним творевинама уопште. Оно подиже човека са нивоа средстава за другог човека на ниво вредности за себе и друге људе. Степен разотуђености човека најбољи је индикатор степена развијености самоуправљања.

Специјална логика самоуправљања има своје упориште у марксистичкој теорији алијенације.